

1821-2021

**ΩΣ ΑΜΝΟΣ ΑΜΩΜΟΣ ΕΠΙ ΣΦΑΓΗΝ ΗΧΘΗ
ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ε΄ (+10 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1821)**

Με τις ακόμη νωπές δάφνες και μυρτιές και με αμάραντα ρόδα και βάγια της Μεγαλοβδομάδος εκείνου του Απριλίου του σωτηρίου έτους 1821, με την εντός του πανσέπτου Πατριαρχικού Ναού του Αγίου Γεωργίου του Μεγαλομάρτυρος και Τροπαιοφόρου ευωδία από τα μύρα και το αναστάσιμο θυμίαμα να πιστοποιεί την εκ του μνημείου έγερση του Πρωτοτόκου των νεκρών Θεανθρώπου Ιησού Χριστού, και με το αίμα και το σώμα του Αναστάντος Χριστού ακόμη στα χείλη και στο στόμα, ίσταται αγέρωχος και απτόητος καίτοι νεκρός επί του ικρίωματος της αγχόνης στην κεντρική Πύλη των Πατριαρχείων, ο Μέγας νεκρός των Πανορθόδοξων Ηγούμενος, Οικουμενικός Πατριάρχης Άγιος Γρηγόριος Ε΄, ο οποίος διά του μαρτυρικού αυτού θανάτου κατέστη αιώνιο σύμβολο αυτοθυσίας και κενωτικής αγάπης υπέρ του Γένους και της Ορθοδόξου Εκκλησίας, ώστε μετά από διακόσια έτη από το Χριστομίμητο μαρτύριό του η παραμένουσα εισέτι εσφραγισμένη Πύλη των Πατριαρχείων να αποτελεί της αθανάτου Ρωμοσύνης το καύχημα και της Εθνικής Παλιγγενεσίας το προπύργιο.

Είναι συγκλονιστικοί και αποτελούν αδιάψευστο ιστορικό τεκμήριο οι προ της καθαιρέσεως από την Υψηλή Πύλη και προ του μαρτυρίου της αγχόνης λόγοι του εθνοϊερομάρτυρος Πατριάρχου, ο οποίος στις επίμονες προτροπές των «Φιλικών» και των ξένων πρεσβευτών να παραιτηθεί της Πατριαρχίας, να φύγει και να σωθεί, απαντούσε: «**Ο μισθωτός και ουκ ων ποιμήν φεύγει. Γεννηθήτω το θέλημα του Κυρίου**». Προς δε τους «Φιλικούς», οι οποίοι επέμεναν να τον φυγαδεύσουν μυστικώς, εκείνος ως Εθνάρχης και Γενάρχης: «**Εγνώριζεν... την ύπαρξιν της Φιλικής Εταιρείας και μυστικώς προσηύχето και ηυλόγει τας προσπάθειας αυτής υπέρ απελευθερώσεως του δούλου γένους... Χρεωστούμεν έλεγε να ποιμάνωμεν καλώς τα ποιμνιά μας, και χρείας τυχούσης να κάμωμεν όπως ο Ιησούς δι' ημάς, διά να μας σώση (εννοών και την θυσίαν της ζωής των ακόμη)**».

Απευθυνόμενος πατρικώς προς τον Μουρούζη: «**Σωθείτε σεις έλεγεν... διότι έχετε και ηλικίαν και ικανότητα και θέσιν κοινωνικήν να υπηρετήσητε την πατρίδα. Μη προτρέπετε όμως εμέ εις φυγήν. Μάχαιρα θα διέλθη τας ρύμας της Κωνσταντινουπόλεως και των λοιπών πόλεων των χριστιανικών επαρχιών. Μου ζητείτε, μεταμφιεζόμενος να καταφύγω εις πλοίον ή να σωθώ εν τω οίκω οιοδήποτε φίλου πρέσβεως διά ν' ακούσω πώς εις τας οδούς οι δήμιοι κατακρεουργούσι τον χηρεύσαντα λαόν. Όχι είμαι Πατριάρχης διά να σώσω το Έθνος και όχι διά να ωθήσω αυτό εις αγρίαν καταστροφήν. Ο θάνατός μου ίσως επιφέρη μεγαλειτέραν ωφέλειαν παρ' όσην η ζωή μου. Οι ξένοι Χριστιανοί ηγεμόνες δεν δύνανται παρά να εκπλαγώσιν επί τω αδίκω θανάτω μου και δεν θα παρέλθωσιν ίσως αδιάφοροι προ της ύβρεως, ην εν τω προσώπω μου θα υποστή η πίστις του Χριστού. Και οι Έλληνες, οι άνδρες των όπλων θα μάχωνται μετά μεγαλειτέρας μανίας, όπερ συχνάκις δωρείται την νίκην. Θα εκδικήσωσι τον θάνατόν μου. Αναμένετε**

μεθ' υπομονής, ὅτι και αν συμβή. Δεν θα θελήσω ὅμως ποτέ να γίνω χλεύασμα των ζώντων. Δεν θ' ανεχθώ ὡστε εις τας οδοὺς της Οδησοῦ, της Κερκύρας ἢ της Αγκώνος διερχόμενον να με δακτυλοδεικτώσι λέγοντες: «Ἰδού ο φονεὺς Πατριάρχης». Αν δε το Ἔθνος μας σωθῆ και θριαμβεύση, εἶμαι πεπεισμένος ὅτι θα μοι αποδώση θυμίαμα επαίνου και τιμῆν, διότι ἐξεπλήρωσα το καθήκον μου. Τετάρτην φορὰν δεν θα υπάγω εις τον Ἄθωνα. Δεν θέλω».

Ανάλογη υπήρξε η απάντησή του και προς τον Παπαρρηγόπουλο: *«Πηγαίνετε εις την ευχὴν μου και μη σκέπτεσθε ἐμένα. Το τέλος μου ἀπεφασίσθη ἀπὸ τον Θεόν και θα γίνη το θέλημά του».* Το μεγαλείο της ψυχῆς του αγίου ἀνδρός ἀναδεικνύεται ἀκόμη περισσότερο μέσα ἀπὸ τους κατ' ἰδίαν λόγους του και προς τον μετέπειτα μαρτυρήσαντα Μητροπολίτη Δέρκων: *«Και ἐγὼ ὡς κεφαλὴ του Ἐθνους, και υμεῖς η Σύνοδος, οφείλομεν ν' ἀποθάνωμεν διὰ την κοινήν σωτηρίαν. Ο θάνατος ημῶν θα δώση δικαίωμα εις την χριστιανωσύνην να υπερασπίση το Ἔθνος ἐναντίον του Τυράννου. Ἀλλ' αν υπάγωμεν ημεῖς να ἐνθαρρύνωμεν την ἐπανάστασιν, τότε θα δικαιώσωμεν τον Σουλτάνον, ἀποφασίσαντα να ἐξολοθρεύη το Ἔθνος».*

Οι Μεγάλες ὥρες του ἐπὶ του ἐν Φαναρίῳ Γολγοθᾶ μαρτυρίου αὐτοῦ ἐγράφησαν ἀνεξίτηλα στις ἀψευδεῖς δέλτους της ἀπροσωπολήπτου ιστορίας ἀλλά κυρίως και διαχρονικῶς στις καρδίες τόσο των Πανελλήνων ὅσο και των Πανορθόδοξων, οι οποίοι μέχρι και σήμερα και ἕως συντελείας των αἰώνων ἐν ἀπολύτῳ βεβαιότητι γόνυ κλίνοντες στην ἐσφραγισμένη Πύλη των Πατριαρχείων, νοερῶς βιώνουν ὅτι προσκυνοῦν αὐτόν τούτον τον ἐν Πατριάρχεις ἀμωμο και ἀδολο ἀμνό, ο οποίος οὐδέ προς στιγμὴν ἐσκέφθη να ἐγκαταλείπει το ποίμνιο αὐτοῦ προκειμένου να σωθεῖ, ἀλλά ὡς ἀληθῆς Ποιμὴν και Πατὴρ ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη και κατέστη Μεγαλόμαρτυρς και Ἱερομάρτυρς της Μητρὸς Ορθοδόξου Ἐκκλησίας πρεσβεύων ἐς αἰὲν υπέρ της Ἐκκλησίας και του Γένους.

Τα γενόμενα κατ' ἐκείνες τις Μεγάλες ἡμέρες της Μεγάλης Ἑβδομάδος και της Κυριακῆς του Πάσχα του σωτηρίου ἔτους 1821, ἐνός Πάσχα που μας ἀναγάγει νοερῶς στο σταυρικὸ Πάσχα του Θεανθρώπου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἀπασα η Κωνσταντινούπολη εἶχε μεταβληθεῖ σε ἓνα ἀπέραντο σφαγεῖο σε βάρος των Ορθοδόξων Ρωμιῶν κατ' ἐντολήν του αἰμοβόρου και αἰμοσταγούς μισέλληνος Σουλτάνου Μαχμούτ του Β', και κυρίως τα τραγικά και φρικτὰ συμβάντα κατὰ το Μέγα Σάββατο και την Κυριακὴ του Πάσχα, ἤτοι την 9^η και 10^η Ἀπριλίου του 1821, κατέγραψε και διέσωσε στις ιστορικές σελίδες του ἐν ἔτει 1860 ἐκδοθέντος πονήματός του και ο Σπυρίδων Τρικούπης, ο οποίος ἀναφερόμενος στον μαρτυρικὸ θάνατο του Οικουμενικοῦ Πατριάρχου Αγίου Γρηγορίου του Ε', γράφει ἐκτενῶς τα κάτωθι: *«Την δε 9, ἤτοι το μέγα Σάββατον, ἀπεκεφάλισε (ἐννοεῖ την Ὑψηλὴ Πύλην) δύο ἐφημερίους της Μεγάλης Ἐκκλησίας (ἐννοεῖ το Οικουμενικὸ Πατριαρχεῖο) φύλακας της δομνίτητος Ευφροσύνης Μουρούζη φυγούσης. Την δε ἐσπέραν της αὐτῆς ἡμέρας διεσκορπίσθησαν καθ' ὅλην την ἐνορίαν του Πατριαρχείου, ἐντὸς και ἐκτὸς του Φαναρίου, πεντακισχίλιοι ὠπλισμένοι γενίτσαροι μηδενὸς εἰδότης την αἰτίαν. Οι γενίτσαροι περιεφέροντο ὅλην την νύκτα εις τα οδοὺς του Φαναρίου μέχρι της ἐνορίας του Αγίου Δημητρίου της Ξυλόπορτας και του Μπαλατά μηδένα ἐνοχλοῦντες. Προς δε το μεσονύκτιον ἐκράξεν ο κρᾶκτης της Ἐκκλησίας, και οι Χριστιανοί, αν και ἐμφοβοι, συνήλθαν ἀκωλύτως και ἀνενοχλήτως διὰ μέσου του πλήθους των γενιτσάρων εις την Ἐκκλησίαν του Πατριαρχείου. Ἐλειτούργησεν ο Πατριάρχης μετὰ των δώδεκα ἀρχιερέων κατὰ την συνήθειαν, και, ἀπολύσεως γενομένης, ἀνεχώρησαν ὅλοι εις τα ἴδια ὡς και ἄλλοτε ἀνενόητοι.*

Ανέβη και ο Πατριάρχης εις τα Πατριαρχεία εν ω ήρχιζε να φωτίζη. Αλλά, μόλις ανέβη, και ειδοποιήθη ότι ο Σταυράκης Αριστάρχης, ο διαδεχθείς την προτεραίαν τον αποκεφαλισθέντα μέγαν διερμηνέα Μουρούζην, ήρχετο εις το Πατριαρχείον.

Ο Πατριάρχης διέταξε να τον εισάξωσιν εις το ιδιαίτερον δωμάτιόν του, αλλ' ο Αριστάρχης απεκρίθη, ότι επροτίμα να εισαχθή κατ' ευθείαν εις το συνοδικόν, όπου και εισήχθη. Εισήχθη μετ' ολίγην ώραν εις το συνοδικόν και τις Οθωμανός γραμματεύς του Ρεήζ-Εφέντη, και μετ' αυτόν εισήλθε και ο Πατριάρχης εις έντευξίν των. Αφ' ου δε εχαιρετήθησαν και εκάθησαν και οι τρεις, ο μέγας διερμηνεύς είπεν, ότι ο γραμματεύς έφερε φερμάνι και είχε διαταγήν να το αναγνώση αυθωρεί επί παρουσία των αρχιερέων, των προυχόντων και των αρχηγών των συντεχνιών.

Ο Πατριάρχης διέταξε να συνέλθωσιν οι ρηθέντες, και εις επήκοον των συνελθόντων ενεγνώσθη το φερμάνι λέγον, «Επειδή ο Πατριάρχης Γρηγόριος εφάνη ανάξιος του πατριαρχικού θρόνου, αχάριστος και άπιστος προς την Πύλην και ραδιούργος γίνεται έκπτωτος της θέσεώς του, και τω προσδιορίζεται διαμονή το Καδδίκιοϊ μέχρι δευτέρας διαταγής». Μετά δε την ανάγνωσιν συνοδευόμενος ο Πατριάρχης υπό του Νικηφόρου του πιστού του Αρχidiaκόνου, απήχθη, παρά την φράσιν του φερμανίου και κατά διαταγήν ως φαίνεται μυστικήν, εις το δεσμοτήριον του Μποσταντσήμπαση....

Διήρκει η περί ης ο λόγος τελετή, ότε εξήχθη της φυλακής ο Γρηγόριος, όστις νοήσας εκ τινων σημείων ότι ήγγιζεν η ώρα του θανάτου του, προητοιμάζετο αδιαλείπτως προσευχόμενος. Εμβάς δε εις πλοιάριον απεβιβάσθη εις το παράλιον του Φαναρίου. Εκεί ατενίσας εις τον ουρανόν, όπου έμελλε ν' αναβή μετ' ολίγον, έκαμε τον σταυρόν του, εγονάτισε, και έκλινε την... κεφαλήν του υπό την μάχαιραν του δημίου, αλλ' ο δήμιος τον ανήγειρεν ειπών αυτό να τον ακολουθήση, διότι δεν ήτον εκείνος ο τόπος της ποινής του. Οδεύοντες εκείθεν έφθασαν εις τα Πατριαρχεία. Εκεί ο δήμιος τον εκρέμασε προσευχόμενον από του ανωφλίου της μεγάλης πύλης μετά την μεσημβρίαν της Κυριακής του Πάσχα, ώστε καθ' ην ώραν εφήμιζαν άνωθεν του Πατριαρχείου και επολυχρόνου τον νέον Πατριάρχην οι... ψάλλοντες το εις πολλά έτη δέσποτα, εκρέματο κάτωθεν ως ληστής και κακούργος ο προκάτοχος αυτού, όστις προ ολίγων ωρών προσφέρων την αναίμακτον θυσίαν υπέρ των του λαού αγνοημάτων, ευλόγει τους πιστούς ασπαζομένους εν ευλαβεία και κατανύξει την εν τοις αγίοις των αγίων αγιασθείσαν και αγιάζουσαν δεξιάν του.

Αι τελευταίαι στιγμαί του Γρηγορίου εφάνησαν στιγμαί ακραιφνούς πίστεως και ανεξικακίας, οποίας προετοιμάζει ακηλίδωτος συνείδησις, αγαθοποιός καρδιά, παράβλεψις της προσκαίρου ζωής και προσδοκία της μελλούσης. Το δε επί του λειψάνου έγγραφον της καταδίκης έλεγε τας αιτίας δι' ας εκρίθη άξιος θανάτου... ».

Ο Σπυρίδων Τρικούπης διασώζει το πλήρες κείμενο του άκρως υβριστικού και θρασύτατου κατά το ύφος και τους λόγους οθωμανικού «Γιαφτά», όπου η Υψηλή Πύλη αναφέρει ότι η κυρία αιτία για την βάρβαρη απόφασή της, η οποία αφορούσε τον απαγχονισμό του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε', ήταν το γεγονός ότι ο Αρχηγός του millet των Ρωμιών ήταν γνώστης και μέτοχος του όλου εγχειρήματος της Εθνικοθρησκευτικής απελευθερωτικής Επαναστάσεως των υπόδουλων Ελλήνων τους οποίους δεν απέτρεψε να επιχειρήσουν τον αγώνα της Εθνικής Παλιγγενεσίας κατά της κυριάρχου οθωμανικής εξουσίας. Το δε κείμενο του «Γιαφτά» αυτολεξεί έχει ως εξής: «*Ιδού το έγγραφον, το τουρκιστί λεγόμενον «Γιαφτάς»... Χρέος των αρχηγών των υπό την*

εξουσίαν μου διαφόρων λαών είναι να επαγρυπνώσι νύκτα και ημέραν τους υπό την οδηγίαν των, να παρατηρώσι την διαγωγή των και ν' αποκαλύπτωσι και αναφέρωσιν εις την κυβέρνησιν μου τας αθεμίτους πράξεις των. Οι δε Πατριάρχαι, ως αρχηγοί των ραγιάδων ζώντων εν ασφαλεία υπό την σκιάν της αυτοκρατορικής μου εξουσίας, οφείλουν να ήναι υπέρ πάντα άλλον ανεπίληπτοι, τίμιοι, πιστοί και ειλικρινείς. Έχοντες δε τας αρετάς ταύτας οφείλουν, οσάκις παρατηρήσουν κακάς κλίσεις του λαού των, να τας εμποδίζωσι δι' απειλών και συμβουλών, ή, αν αναγκαίον, και διά ποινών κατά τα έθιμα της θρησκείας των, και τοιουτοτρόπως να φαίνωνται ευγνώμονες εν μέρει προς την Υψηλήν Πύλην δι' ας απολαμβάνουν χάριτας και ελευθερίας υπό την αγαθοποιόν σκιάν της.

Αλλ' ο άπιστος Πατριάρχης των Ελλήνων, ο δώσας άλλοτε δείγματα της εις την Υψηλήν Πύλην αφοσιώσεώς του, αδύνατον να θεωρηθή αλλότριος των στάσεων του έθνους του, ας διάφοροι κακότροποι και αναίσθητοι, παρασυρόμενοι υπό χιμαιρικών και διαβολικών ελπίδων, διήγειραν. Και το χρέος του ήτο να διδάξη τους απλούς, ότι το τόλμημα ήτο μάταιον και ατελεσφόρητον, διότι τα κακά διαβούλια δεν είναι δυνατόν ποτέ να ευδοκιμήσωσι κατά της μωαμεθανικής εξουσίας και θρησκείας, αίτινες έλαβαν ύπαρξιν θεόθεν προ υπερχιλίων ετών, και θα διατηρηθούν μέχρι της συντελείας του αιώνος καθώς μας βεβαιούν αι αποκαλύψεις και τα θαύματα. Αλλ' εξ αιτίας της διαφθοράς της καρδιάς του, όχι μόνον δεν ειδοποίησεν ουδ' επαίδευσεν τους απατηθέντας, αλλά καθ' όλα τα φαινόμενα ήτο και αυτός, ως αρχηγός, μυστικός συμμετοχος της επαναστάσεως, και αδύνατον να μη αφανισθή και πέση εις την οργήν του Θεού όλον σχεδόν το έθνος των Ελλήνων, αν και εν αυτώ είναι και πολλοί αθώοι.

Καθ' ον καιρόν εγνώσθη η αποστασία, η Υψηλή Πύλη, συμπάθειαν λαβούσα προ τους αθλίους ραγιάδας της, ησχολήθη να επαναφέρη τους πλανηθέντας διά της γλυκύτητος εις την οδόν της σωτηρίας, και επί τω σκοπώ τούτω εξέδωκε πρόσταγμα διατάττουσα και συμβουλεύουσα τον Πατριάρχην τα δέοντα, και προσκαλούσα αυτόν ν' αφορίση όλους τους αποστατήσαντας ραγιάδας όπου και αν ήσαν. Αλλ', αντί να δαμάση τους αποστάτας και δώση πρώτος το παράδειγμα της εις τα καθήκοντα επιστροφής των, ο άπιστος ούτος έγεινεν ο πρωταίτιος όλων των αναφυσίων ταραχών. Είμεθα πληροφορημένοι ότι εγεννήθη εν Πελοποννήσω, και ότι είναι συνένοχος όλων των αταξιών όσας οι αποπλανηθέντες ραγιάδες έπραξαν κατά την επαρχίαν Καλαβρύτων. Ούτος λοιπόν είναι ο αίτιος του θεία βοηθεία επικειμένου παντελούς αφανισμού των αποπλανηθέντων ραγιάδων.

Επειδή πανταχόθεν εβεβαιώθημεν περί της προδοσίας του όχι μόνον εις βλάβην της Υψηλής Πύλης, αλλά και εις όλεθρον αυτού του έθνους του, ανάγκη ήτο να λείψη ο άνθρωπος ούτος από του προσώπου της γης, και διά τούτο εκρεμάσθη προς σωφρονισμόν των άλλων».

Ο απαγχονισμός λοιπόν του Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' ενίσχυσε την αγωνιστική θέληση των οπλαρχηγών του Αγώνα του 1821 και των παλικαριών τους, οι οποίοι αγωνίσθησαν για να εκδικηθούν και να ελευθερώσουν την υπόδουλη πατρίδα. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικοί οι κατά την περίοδο της επαναστάσεως στίχοι: «Κτυπάτε πολέμαρχοι, μη λησμονείτε το σχοινί, παιδιά του Πατριάρχου», στους οποίους, όπως τονίζει ο Δ. Φωτιάδης, επιβεβαιώνεται ότι: «η αγχόνη που πήρε τη ζωή του (Πατριάρχη Γρηγορίου Ε')

αντί να απελπίση το αγωνιζόμενο έθνος, αντίθετα χαλύβδωνε την απόφασή του να ζήσει ελεύθερο ή να πεθάνη».

Αναφερόμενος ο Σπυρίδων Τρικούπης στα όσα επηκολούθησαν μετά τον φρικτό απαγχονισμό του μεγαλομάρτυρος Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου του Ε΄, γράφει τα κάτωθι: *«Επί ταύταις ταις αιτίαις εξετελέσθη η καταπλήξασα και καταταράξασα τον χριστιανικόν όλον κόσμον μαιοφονία του αρχηγού της Ανατολικής Εκκλησίας το εβδομηκοστόν έτος διανύοντος.*

Τούτου δε γενομένου, ανεχώρησαν εκ των Πατριαρχείων ο μέγας διερμηνεύς, ο γραμματέυς και οι λοιποί. Το δε δειλινόν της αυτής ημέρας ο Μπεντερλή-Αλήπασας, ο προ ολίγου διορισθείς αρχιβεζίρης, διέβη διά του Φαναρίου μεθ' ενός μόνου υπασπιστού, και εκάθησε πέντ' εξ λεπτά αντίκρυ του κρεμαμένου Πατριάρχου, θεωρών αυτόν και λαλών προς τον υπασπιστήν του. Διέβη εκείθεν μετά μίαν ώραν παρενδεδυμένος και ο σουλτάνος και έρριψε και αυτός το βλέμμα επί τον Πατριάρχη. Τρεις ημέρας έμεινε το λείψανον κρεμάμενον, την δε τετάρτην το καθείλεν ο αγχονιστής επί σκοπώ να το ρίψη εις την θάλασσαν, διότι οι κατά διαταγήν της εξουσίας κρεμάμενοι ή αποκεφαλιζόμενοι δεν αξιούνται ταφής.

Ήλθαν τότε προς τον αγχονιστήν Εβραίοι και λαβόντες την άδειάν του, κατά τινας δε και φιλοδωρήσαντες αυτόν, έδεσαν τους πόδας του λειψάνου, το έσυραν από των πατριαρχείων μέχρι του αιγιαλού του Φαναρίου χλευάζοντες και βλασφημούντες, και το έρριψαν εις την θάλασσαν εγχειρίσαντες το σχοινίον τω αγχονιστή, αναμένοντι εν πλοιαρίω. Απομακρυνθείς ούτος της ξηράς σύρων και το επί της θαλάσσης λείψανον, και φθάσας εν μέσω του κερατίου κόλπου μεταξύ Φαναρίου και ναυστάθμου απήρτησεν από του λειψάνου πέτραν εις καταποντισμόν του, αλλά το λείψανον δεν συγκατεποντίσθη, διότι δεν ήτον η πέτρα ικανώς βαρεία. Επέστρεψε τότε ο αγχονιστής εις την ξηράν, και λαβών άλλας δύο πέτρας επανήλθεν όπου εκυματίζετο το λείψανον, προσεπισυνέδεσε και αυτάς, το ελόγγχευσε δις και τρις εις απορρόφησιν νερού, και ούτω κατεβυθίσθη...».

Το φρικτό ικρίωμα της αγχόνης και το «σχοινί» του Πατριάρχου, ο οποίος θυσιάστηκε υπέρ πίστεως και πατρίδος, γενόμενος μέσα στους αιώνες το ακατάλυτο «σύμβολο» της αδούλωτης Ρωμοσύνης, ο μέγας εθνοϊερομάρτυρας του Γένους, όπως ήταν φυσικό, συνεκλόνησε τον Ελληνισμό και αναστάτωσε τους χριστιανικούς λαούς της Ευρώπης, και ιδίως την Ρωσία, επηρεάζοντας καταλυτικά τη σχέση τους με την Υψηλή Πύλη. Τα αισθήματα των χριστιανικών λαών απέναντι στο μαρτύριο του εθνοϊερομάρτυρος Πατριάρχου μπορούμε να τα καταλάβουμε και μέσα από τους στίχους του κορυφαίου «Ύμνου εις την Ελευθερίαν:

«Κειές τες δάφνες, που εσκορπίστε/ τώρα πλέον δεν τες πατεί,/ και το χέρι, όπου εφιλήστε,/ πλέον, α! πλέον δεν ευλογεί.// Όλοι κλαύστε, αποθαμένος/ ο αρχηγός της Εκκλησίας/ κλαύστε, κλαύστε, κρεμασμένος/ ωσάν να τανε φονιάς.// Έχει ολάνοιχτο το στόμα/ π' ώρες πρώτα είχε γευθή/ τ' Άγιον Αίμα, τ' Άγιον Σώμα/ λες πως θε να ξαναβγή// η κατάρα που είχε αφήσει/ λίγο πριν να αδικηθή/ εις οποίον δεν πολεμήση,/ και ημπορεί να πολεμή.// Την ακούω, βροντάει, δεν παύει/ εις το πέλαγος, εις την γη,/ και μουγκρίζοντας ανάβει/ την αιώνιαν αστραπή.».

Ο πολύς Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος αναφερόμενος στην τιμή που απέδωσε το νεοσύστατο ελληνικό κράτος στον εθνοϊερομάρτυρα Άγιο Γρηγόριο Ε΄ αναγνωρίζοντας την

«υπέρ όλου του έθνους αφοσίωσί» του, η οποία έφθασε στην υπέρτατη θυσία και αυτής ακόμη της ζωής του, γράφει χαρακτηριστικά: *«πώς να μη ανακαλέσω εις την μνήμην της παρούσης γενεάς την τελευταίαν εκατόμβην (δηλ. του 1821), ην ο κλήρος ημών έθυσεν υπέρ πίστεως και πατρίδος; Πρώτον εν αυτή έπεσεν ο Οικουμενικός εκείνος Πατριάρχης, του οποίου την εικόνα έστησεν η ευλαβής ευγνωμοσύνη της παρούσης γενεάς παρά τα Προπύλαια του Εθνικού Πανεπιστημίου, ως οικονόμον και φρουρόν πάσης πνευματικής του έθνους επιδόσεως. Ο Γρηγόριος Ε΄ είχε άμα μεν την καρτερίαν του μάρτυρος, άμα δε την του κυβερνήτου δεξιότητα και όσον περί τα έσχατα της ζωής εμαραίνεται εν αυτώ η της διανοίας δύναμις και η του σώματος ρώμη, επί τοσούτον εκρατύνετο η υπέρ του όλου έθνους αφοσίωσις».*

Το ανεξάλειπτον της αξίας της υπέρτατης του εθνοϊερομάρτυρος Οικουμενικού Πατριάρχου αγίου Γρηγορίου Ε΄ υπέρ της ελευθερίας και σωτηρίας του Γένους υπογραμμίζει ο ιστορικός και πολιτικός Σπυρίδων Τρικούπης, ο οποίος ομιλών ενώπιον της Βουλής των Ελλήνων στις 3 Αυγούστου του 1864, έλεγε: *«Απατώνται, κύριοι, μεγάλην απάτην, όσοι νομίζουσιν ότι εν τω συντάγματι της 3^{ης} Σεπτεμβρίου εγράφη το πρώτον η ανεξαρτησία. Η ανεξαρτησία εγράφη το 1821. Και θέλετε να σας είπω ποίαν ημέραν; Εγράφη κατά την ημέραν, καθ' ην ο μέγας Ποιμενάρχης των Ορθοδόξων λαών, εξερχόμενος από τα άγια των αγίων εκρεμάσθη αγιάζων και αγιαζόμενος και τρώγων ακόμη τον άγιον άρτον και πίνων ακόμη το αίμα του Κυρίου. Εκείνην την ημέραν εγράφη το δόγμα της ανεξαρτησίας. Και θέλετε να σας είπω πού εγράφη; Εν ταις καρδίαις σας. Και διά ποίας ύλης εγράφη; Διά του αίματος του Γρηγορίου. Τοιαύτη γράφη, κύριοι, αδύνατον ποτέ να εξαλειφθεί».*